

Олонхо оЬуор тойугар оЬону уЬуйуу

Сыала; Олонхо педагогикатын уорэх аныгы технологиятыгар сыьыаран огону иитии-уорэтии тьиьигэр туьаныы.

Соруктар; 1. Олонхо иитэр-уорэтэр ньымаларын кордообун.

2. Сахалыы тыыннаах ого сайдар эйгэтин тэрийии.

3. Туолбэ биир ситим улэтигэр сыьыаран улэлээьин

Уорэхтээьин сана системата олоххо киирбитинэн Федеральная государственной уорэх стандартыгар улахан болгомтону огону сизэр-майгы оттунэн иитиигэ ууруллар . Ол чэрчитинэн олонхону ого кыра сааьыттан билиьиннэрии сэнээриллэр буолла.

Олонхо- кьиьилии кьиьини иитэр олох улахан кинигэтэ буолар. Билигин оголор олонхону толорон олонхоьут да буолбаталлар сыалбыт сунньэ-оголорбут олонхо диэн тугун билиилэригэр, атын омуктартан уратыбыт туоьута, баай ойуулуур-дьуьуннуур сизэдэрэй, хомогой тылбыт киэн туттуута буоларын ойдообуннэригэр сытар.

Олонхону оЬоЬо кыра сааьыттан билиьиннэрии иитээччиттэн элбэх тубуктээх улэни эрэйэр. Онно сайдар эйгэни тэрийии улахан суолтаны ьлар. Биьиги Чурапчы улууьун Чурапчы сэлиэнньэтигэр баар оЬо сайдар киинэ « Туллукчаан» уьуйаан «БалаЬан 9 эйгэтинэн оЬо сайдар эйгэтин тэрийии» - программатынан улэлээн олоробут. Улэбитин Г.С. Попова –Санаайа уорэЬэр уонна саха халандаарын дьыл эргиригэр соп тубэьиннэрэн ьытабыт.

Олонхону этигэр-хааныгар инэринэн, дууьатыгар ьлына улааппыт ого, уус- уран тыла эрэ сайдарынан мунурдаммакка, сизэр-майгы оттунэн иитиилээх, учугэй-куьаган оруттэри сыаналыыр, анааран корор, ьраагы толкуйдуур, болгомтолоох, кэтээн корор дьогурдаах, тулалыыр айылганы

харыстыыр киби буола улаатар. Ого тэрилтэтигэр норуот тылынан уусуран айымньытын олонхону билибиннэриигэ оонньоу быьытынан киллэрэр олус кодьуустээх буолар. Оонньоуттан ого дуобуйууну ылар. Оттон олонхо тылын сумэтин оонньоу нонуо уорэттэххэ ого олус тургэнник уонна бигэтик ылынар. Ол сыалтан бьиьиги уьуйааммытыгар сахалыы остуол оонньоуларын айан онорбуспут ол курдук 18 бэйэбит айбыт сахалыы остуол оонньоулардаахпыт , Оголор олус интэриэьиргээн оонньоулар. Оонньоу кэмигэр ого сана тыллары билэр, тарбагын былчыннара сайдар, толкуйдуур дьогура тэннэ сайдар, тулалыыр ологу кытта билсэр, чуолкайдык санарар буолар, тылын саппааба эбиллэр ,бэйэ-бэйэгэ истин сыьыанна киирэр.

Бьиьиги ого сайдар эйгэтин тэрийиигэ улахан болгомтобутун ууран улэлиибит. Уьуйааччыттан сагалаан туох баар эйгэ барыта огого информация биэрэр буолуохтаах диэн санааттан уьуйааммыт ортотугар «Алгыс» балаганын тэрийбиьпит. Бу балагаммытыгар ус туьулгэни улэлэтэбит.

-Ийэ тыл туьулгэтэ: манна киирэллэр : олонхо, оьуохай тыла, чабыргах , кэпсээннэр, угэлэр, уьуйээннэр.

-Алгыс туьулгэтэ: алгыс туьэрии, сахалыы танас-сап киирэр.

-Оонньоу туьулгэтэ: сахалыы остуол оонньоулар, хамсаныылаах оонньоулар.

Ийэ тыл туьулгэтэ; Бу туьулгэгэ тороппуттэр улэлэрэ улахан оруоллаах. Ол курдук хас биирдии болох сахалыы танаьы толору тиктэрэн нэдиэлэгэ иккитэ оьуохайга уонна ыйга биирдэ алгыс ылалларыгар кэтэллэр. Бары билэрбит курдук сахалыы танас киби ис туругун бэрээдэктиир. Балаганна сахалыы танастаах эрэ оголор киирэллэр ,ол иьин ого барыта сахалыы танастаах буоларын ситистиьит. Оьуохай нэдиэлэ сагаланарыгар уонна бутуутугэр иккитэ ыьтыллар. Сагалыах иннинэ сопко тыыныга дьарык уонна турукка киллэрии ыьтыллар. Сатаан тыынар ого оьуохайы да , олонхону да чэпчэкитик ылынар ,

толорор буолар. Билигин биирдиилээн дьарыктаммыт оҕолор ус араас оҕуохайы табаарар буоллулар. Хаамыытын уорэттилэр. Маны табынан фольклоры киллэрэн оҕо тылын саппааба, санарар дьогура сайдарыгар улэлиибит. Манна сахалыы норуот ырыаларын толорор эбээбит Смирникова П.П. оҕолору бэйэтэ кэлэн нэдиэлэгэ иккитэ дьарыктыыр, элбэх субэлэри биэрэр. Торут угэстэри уорэтиигэ эбээ Дьячковская Г.Н. эдэр ийэлэри мунньан дьииэ-кэргэннэ туттулар угэстэргэ маастар кылаастары, бэсиэдэлэри ыыталыыр. Бу туьулгэ ибинэн «Туску» этно-болох улэлиир. «Туску» этно-болох республикаба, улууска, Россияба бэйэтин талааннарын балачча кордорон ситибиилэнэн кэллэ. Ол курдук «Хотугу сулус» республикатаабы конкурс хас да тогуллээх лауреаттара, «Бастын фольклорнай болох» анал аат хабаайыттара, «Зима начинается с Якутии» норуоттар икки ардыларынаагы конкурс Гран-при хабаайыттара, Сочи куоракка ыытыллыбыт норуоттар икки ардыларынаагы конкурс 1 ст лауреаттарын аатын ылбыттара, «Академия таланта» республиканскай конкурс Гран-при хабаайыттара. Эдэр ийэ Тихонова Е.И. неделяга биирдэ уьуйаанна киирэн фольклорга уьуйан кэллэ. Культуролог идэлээх М.П.Баина бэйэтэ сахалыы куттаах-сурдээх ийэбит оьуохай туьулгэтигэр бэйэтин баай уопутун тэннэ уллэстэр. Бу курдук тороппут оьотун кытта тэннэ алтыьыта, иитээччилэри кытта быстыспат ситимэ уьуйаан улэтин оссо кобулуур, урдуккэ котутэр. Оҕолору араас концертарга, музейдарга сырытыннаран ой - санаа, билии-коруу оттунэн табымнардын урдэтэбит. Бу буолар тороппут оготун туьугар кыьаллыыта уьуйааны кытта ситимнээх улэни тэрийиитэ.

Бу туьулгэгэ олонхону билиьиннэри биир сурун оруолу ылар.

Олонхо тылын-оьун билиьиннэри оҕо кыра эрдэгиттэн ыытыллар. Барытын ойдооботор даганы, оҕо олох кыратыгар олонхону олус сэнээрэн истэр. Уьуйааннарга кыра болоххо олонхону иьитиннэри кыра оҕону сылаппат курдук барыахтаах. Ол курдук уьугэр диэри саастаах кырачааннар ойууну корон олонхо дойдутун, сирин-уотун, айыы бухатыырын, кыыьын аатын-суолун, уратытын билсэллэр.

Ого 4-5 саабыгар тугу барытын сэргиир, ылынар, инэринэр кэмэ. Бу кэмнэ ого интэриэбин тардар, кобутэр курдук, олонхо тиэкибин судургутутан кэпсээн ибитиннэрэр кодьюустээх. Ол курдук, ойдууругэр табыгастаах гына олонхону остуоруйа курдук кылгатын, ол эрээри олонхо ойуулуур- дьууннуур олук тылларын туттан сурун ис хобоонун иитээччи билибиннэрэрэ ордук. Олонхо айылбаны, тулалыыр эйгэни, дьону-сэргэни ойуулуур уус-уран тыла кибини умсугутар, тардар куустээх.

Мин бастаан олонхону билибиннэриини 2009 с сагалаабытым. Манна бэйэм айан аан бастакы сирэйэ суох куклаларбын туьаммытым. Ого олонхо геройун быьылааннарга тубэьэригэр бэйэтин сирэйин-харагын уларытан санарарыгар олус туьалаабыта. Онтон олонхо оьуор тылын ого этинэн- хаанынан ылынарыгар бэйэбит айан онорбут «Сахалыы лотуо» оонньуурбут олус табыгастаах буолбута. Маны табынан сопко тыныныга дарыктаныы, хайдах ылыммыттарын уруьуйдатыы, музейга сылдыыы, олохтоох олонхоьуттары, гимназия оьолорун олонхолорун истии ытытылыбыта. Ити кэнниттэн кыра-кыралаан олонхо кэрчиктэрин ойтон аагарга уорэтэри сагалаабытым. Кэтээн коруу тумугунэн 5с. Ньургун Филипповка «Эрчимэн Бэргэн» олонхоттон быьа тардан аахтарбытым улуустаагы «Маралаайы оьуордара» конкурска 1 ст. лауреат буолан уордубутэ. Онтон эр ылан нонуо сылыгар 2010 с М. Эверстова-Обутова «Ус уут куруону урдунэн котор Урумэччи манан аттаах Урулу Бэргэн бухатыыр» олонхону спектакль гынан туруоран 45 огону хаппышпыт. Бу спектакль буолан элбэх ункуулээгэ, ырыалаага, муз. киэргэтиилээгэ олус биьирэммитэ. Оьолор да бэйэлэрэ кыттыбыттарыттан дуобуйууну ылбытара. Бу олонхобут НВК Саха телеканалыгар «Кунчээн» ого биэриитигэр костубутэ. 2011с. аны «Сатыы олонхо» туруораммыт 16 огону кытыннаран республиканскай «Хотугу сулус» конкурска 1ст. лауреат аатын ыламмыт оссо сургэбит котогуллэн улэбитигэр оссо атын хайысхалары кордоон улэлэбиьпит.

Олонхого Тихонов Эдгары ураты сыьыаннаах ого быьыытынан сыаналыыбын. Эдгар олох кыратыттан 2 сааьыттан маннай чабыргаах ааган

сагалаабыта. Кыайан санарбакка да сылдьан убайын Эдиги батыбан чабыргахха сыстыбыта. Норуот ырыатын да ис-ийиттэн ылынан багаран туран толорор. 5 саабыттан республикатаагы «Олонхо дойдутун оготобун» фестивалга кыттар. 2013 с. «Кэскиллээх этээччи» аатын ылан культура уонна духовнай сайдыытын министерствотун гранын ылар чиескэ тиксибитэ. Маны табынан улуустаагы «Туолбэ олонхотун» Гран-при хабаайына, Республикаатаагы хотугу сулус 1 ст лауреата, «Юный исполнитель олонхо» номинация хабаайына. 2014с Москва куоракка ытыллыбыт норуоттар икки ардыларынаагы оҕолор курэхтэригэр саха фольклорун, олонхону толорон «Принц Вселенной-2014г » урдук аатын ылары ситиспитэ. Эдгар билигин оскуолага тийэн салгыы олонхотунан утумнаахтык дьарыктанар.

Психологтар бэлиэтээбиннэринэн, суруннээн ого 5-6 саабыгар учугэйи- куяганы араарар, сыаналыыр, кэпсэтиигэ кыттан санаатын уллэстэр буолар. Бу кэмнэ олонхо ус дойдутун, онно олорор дьону-сэргэни, абааы аймагын туьунан ойдобуллэри билибиннэри сагаланар. Айыы дьоно сырдыгы таргаталлар, ыраас ыра санаалаахтар, сырдыгы, ырааы сагаллар. Туттардыын- хаптардыын, саналыын- инэлиин сиэри-туому тутуьаллар. Абааы отто харананы, куяганы батыьар диэн ойдобулу сыыа быьаарыллар. Иитээччи оҕо тирээрдэр бары сатабылы туьанан айымнылаахтык улэлээтэгинэ, ого олонхо эйгэтигэр тургэнник киирэр, истэр, сэнээрэр буола улаатар.

Ити курдук, олонхону кыра саабыттан билсэн, этигэр- хааныгар инэринэн, ылынан улааппыт ого:

- ойдоон истэр дьогура сайдар;
- олонхо тылыгар-оьугэр интэриэьэ уьуктар;
- торообут норуотун былыргы ологун-дьаьагын кытта билсэр;
- ыраагы толкуйдуур, ырыналыыр буолар, ойуулаан- дьуьуннээн, уобарастаан коруутэ сайдар;
- тулуурдаах, киэн когустээх буола улаатар.

Алгыс туулгэтэ. Биьиги уьуйаан алгыбынан улэлээбишпит уон икки сылыгар барда. Оголор **Алгыс туьэригэр** эрдэттэн билэн бэлэмнэнэллэр , оностоллор. Алгыска ананан тэриллибит эйгэ5э о5о алгыбы ылынара чэпчэки буолар.О5ону тулалыыр тыл-ос , танас-сап , эйгэ барыта информацияны биэрэ турар буолла5ына о5о бэйэтигэр ылынара кууьурэр. О5о5о анаммыт алгыс диэн ол аата о5ону куруолээьин ,нууччалыы эттэххэ «программалааьын», о5о бэйэтин толкуйунан ылыныыта буолар. Бу ыйга туохха ордук бол5омтону ууруллуохтаа5ый? Туохпутун харыстанабытый? Бу ыйга ханнык аьы аьаныллыахтаах эбитий? Алгыс туспут ыйыгар ойу-санааны тумуу буолар. Танаска-сапка эмиэ оннук.Толору сахалыы танаастаах эрэ о5о алгыска кириэхтээх . Биллэрин курдук сахалыы танас кьи ис туругун бэрээдэктиир , сааьылыыр.Манньык эрэ танаастаах о5о алгыска киирэрэ конуллэнэр.. Холобур : Уоьээ оттугэр сахалыы ырбаахылаах , аллараа оттугэр шортиктаах о5о хантан турукка кириэ5эй?

Алгыбы ыытааччы бэйэтэ тобото хайаан да сабыылаах буолара ирдэнэр. Бу алгыбы туьэрээччини уоьэ Урдуку Анньыылар короллор, кинилэртэн энергия ыларыгар комолоьор суолта5а оноьулар Аан маннай алгыбы туьэрэргэ бала5аммыт иьин салгылатабыт, алгыска туттулар малларбытын бэлэмнэнэбит.О5олору турукка хайаан да киллэриллэр, уоскутулар. Манна салгыны истэрин толору ыллараан баран уон ахсаан устата хаайан тураллара туьаныллар, ол кэнниттэн сыьйа табаарыллар. Бу кэнниттэн дэйбииринэн ыраастаан бала5анна киирэллэр. Ый суолтатын быьааран бэлиэтин бала5ан ортотугар костор сиргэ ыйаныллар. Алгыбы илин диэки кун тахсар сириин диэки хайыьан илиилэрин оро уунан тэннэ бары хатылыыллар онтон кыргыттар эрэ, туспа уолаттар эрэ этэллэр. Бу кэнниттэн кэс тылы этэллэр. Бу тыллар тутта-хапта сылдыьыга, дьонно-сэргэ Бу тыллар ыйдарынан эмиэ тус туьунан буолаллар. Манна Тэрис «Сиэр» кинигэтин туьаныахха соп. Салгыы кэс тылы эшпиттэрин кэннэ боьуруоскай отунан ыраастаныы барар .Бу от сыта эштиргэ, уоскутарга туттулар. Ыраастанан алгыс ылан баран оьуохайынан тумуктуубут. Тумугэр алгыстаах алаадьынан кундулуубут. Алгыс туьуутэ олус уьун салгымтыалаах буолуо суохтаах. Кылгас чуолкай буолара ирдэнэр,суолталаан ыытыллар, оонньууга-кулуугэ(шоуга) кубулутуу бобуллар.Оччо5о эрэ о5о ылыныан соп.

Ыйынан ыытыллар алгыстар тыллара о5о5о соптоох тийимтиэ гына корон ис хобооно уларытыллыбакка эрэ судургутутуллан ылыллар . Маны таьынан биьиги уьуйаан эйгэни тэрийиигэ улэлиирбит быьыытынан

улэбит табаарыылаах буоллун диэн эйгэлэрбитигэр тус-туьунан алгыстар туьээнэр оьолор корор сирдэригэр ыйанан тураллар.

Холобурдаан этэр буоллахха аьыыр сиргэ , «чол эйгэтигэр» оьолор аьыыр кэмнэригэр аьыыр астара инэмтэлээх буоллун диэн

«Аьаабытым алгыс буоллун, сизбитим сэниэ буоллун!» диэн алгыс туьэрэбит , бу алгыс тыллара оьо корор сиригэр ыйанан тураллар. Ити курдук киирэр аанна утуо эйгэтигэр тороппуттэри корсор сиргэ **«Утуону уксэтиим , урдуккэ талаьыым !»**.Бу Алгыс тыллара тороппуттэри эмиэ бэрээдэктиир,сааьылыыр. Оьо эт-хаан оттунэн эрчиллэр эйгэтигэр **«Кууьу- уоьу ылыныым, чэгиэн- чэбдик буолуум!»** диэн алгыстар туьэллэр. Бу эйгэлэргэ оьолор киирээт даьаны алгыстарын этинэллэрэ уорэх буолла.

Бу алгыс туьуутэ туохха наада буоларый?

Алгыс ылыммыт оьо куннэьи олоьор чэгиэн- чэбдик , уорэ-кото сылдьарга программаланар , тастан киирэр куьаьан дьаллыктартан комускэнэр ,харыстанар ,куруолэнэр.

Бий устата былаанынан ытыллыбыт улэ тумугунэн эмиэ бары Алгыспыт балаьаныгар мустаммыт тумуктуур туьулгэни тэрийэбит. Дьэ манна ким элбэьи билбитэ- корбутэ, инэриммитэ костор. Бу барыта оонньуу , курэхтэьии быьыытынан барар. Тумугэр торообут куннээх оьолору бэлиэтэьин ытыллар.

Бу кэм устата кэтээн коруу тумугунэн оьолорбут ситиьиилэриттэн, тороппуттэр санааларыттан сэттэрэммит улэбит ис хоьоонун оссо кэнэтэр сыалтан сэлиэнньэ иьинээьи « Арчы» дьэитин , улуустаагы Гимназияны , олорор «Куогалы» ТОС-путун кытта договор туьэрсэммит быйыл уьус сылбытын улэлии сылдьабыт. Бары нэьилиэк иьинээги уьуйаан оьолорун уонна улуустаагы гимназия уорэнээччилэрин хабан сыл устата сэттэ саастарынан соп тубэьэр туому ытабыт: Олунньуга - биэс саастаах оьону тылга киллэрии туома; Кулун тутарга- биригэр диэри саастаах оьолорго сан тарды туома; Ыам ыйыгар – сэттэ саастаах оьолорго иэйэхсиккэ сыьыары туома; Балаьан ыйыгар –ус саастаах оьоьо кэп олордуу туома : Сэтинньи ыйга – 12 саастаах оскуола

уорэнээччилэрин сайдамна киллэри туома: Ахсынньы ыйга -14 саастаах оголору тупкэ киллэри туома: Олунньу ыйга - биэс саастаах огону тылга киллэри туома: Кулун тутар ыйга - биригэр диэри саастаах огону сан тарды туома: Муус устар ыйга – Оскуоланы бүтэрэр саастаах оголорго аналлаах туом. Айы суолун туттары туома: Нам ыйыгар 7 саастаах оголору ийэхсиккэ сыбыары туома ытыллаллар. Бүдүбүлүгэ сэлээннэ ийинээги сэттэ уйууан уонна улуустаагы гимназия оголору кытталлар. Манна барытыгар тороппуттэр интэриэбиргээн эрдэттэн тэринэн оностон кыттыыны ылаллара уордэр. Эдэр тороппуттэр кэнники кэмнэ сахалы тыынна иитиигэ санаалара сытан бэйэлэрэ кох-нэм буолаллара билэ-коро сатыллара биллэ улааппыта костор. Мантан ситтэрэн бэйэлэрин дьиэлэригэр ыыахха анаан дьиэ кэргэнинэн танас- сап тиктэн кэтэр буоллулар, араас ытыллаллар дүбүлүгэ кыттыылара улаатта.

Манньык биир ситим буолан улэлиир уйууан иитэр-уорэтэр улэтин хаачыстыбата тупсарыгар тобуу куус буолар. Учутал-иитээччи, эбии уорэхтээбин специалистара, туолбэ олохтоохтор хардарыта сибээстэ биилэрэ утуо угэскэ кубулуйда. Алгыынан улэлээн биьиги улэбит тумуктэрин сана корон эрэбит. Ол курдук биьигиттэн оскуолага атаарыллыбыт оголор учуталлара оголор олус оттомноох буолалларын, тэыйэн-тулуйан ор олоролорун, сир-майгы оттунэн олус холкуларын уонна саамай сурунэ тылларын саппааба олус баайын, бэйэ-бэйэгэ сыбыанна олус элэккэйдэрин бэлиэтиир буоллулар.

Ооньуу туьулгэтэ; 2005 с биьиги сана уйууан дьиэгэ киирбиппит. Онно ынырылаах ыалдытынан саха сирин бастакы президенэ М.Е. Николаев буолбута. Кини биьихэ оголорго сахалы ооньууларда айан ооньоторбутугар субэлээн барбыта. Онтон сагалаан биьиги бэйэбит айан сахалы остуол ооньууларын онорорбутун сагалаабыппыт. Билигин барыта 18 авторскай сахалы остуол ооньуулардаахпыт. Ооньуурдарбытыгар анаан уйууааммытыгар мини-музей аан улэлэтэбит. Хас биирдии ооньуур огону санарар санатын,

бытархай былчыннарын сайыннарага, тулалыыр ологу кытта билсэригэр улахан суолталаах. Холобурдаан ылар буоллахха сахалыы лотуо оонньуурга кыра болох огото «ытык» диир, орто болох огото «куорчэх ытыга», улахан болох уустаан-ураннаан «кэчигирэс тиистээх куорчэх ытыга», бэлэмнэнии болох огото таабырын быыбытынан «Куорчэх оносторго туттуллар?» диэн уустугурдан биэрэн ибиллэр. Бу оонньуур ого тыла сайдарыгар олус комолоох. Итинник хас биирдии оонньуур барыта ого тыла сайдарыгар олус туьалаах. Чуолаан олонхо оьуор тылыгар уьуйарга солбуллубат материал буолар. Бу оонньуурдарбытыгар араас курэхтэьиилэри ытабыт. Ыйынан ытыллар сахалыы остуол оонньууларыгар курэги аьаларбыт тэрийэн ыталлар. Эьээ Игнатьев Н. С. Бэйэтэ сиэнин бологор хаамыска, хабылык онорон бэлэхтээбитэ эдэр тороппуттэргэ холобур буолар. Авторскай оонньууларбытын эьэлэрбит, агаларбыт бэйэлэрэ онорон агалаллар. Хас ый ахсын тороппуккэ эмиэ улэ-соруудах бэриллэн тороппут оботун кытта тэннэ улэлиир, дьарыктанар. Холобур; «Байанай ыйыгар» собо унуобуттан сыьыаран оноьук оноруу, «Саамай улахан собо» курэбин бастаан уьуйаан иьинэн онтон былырыыннаттан улууска тэрийэн ытар буоллубут . Маннык дьабалларга тороппут оботтон уорэнэр, атын тороппут талаанын корон соьор, ол тумугэр тороппут тороппуту кытта билсиьиитэ, сомоьолоьуута уоскуур.

Маны таьынан фитобар улэлэтэбит онно кыргыттар «Татыйык» кружоктара ыалдыты корсуу сиэригэр- туомугар уорэнэллэр уонна эмтээх отторунан оноьуллубут утахтары , кучу оттон чээй онороннор иьэллэр. Бу оттор туох туьалаахтарын, туохха туттуллалларын билэн тахсаллар. Ыйдарынан ытыллар улэлэри тороппуттэр уллэстэн ыталлар. Холобурдаан кэпсиир буоллахха. бэлэмнэнии, кыьынныга ас хабааны. Оболор дьонноро куннэьи тубуктэрин коро –билэ сылдьан уьуйааннарыгар кэлэн ол тубугу оонньуу гынан олороллор, ас астыллар, обуруот аьын хомуйаллар, кыстыкка бэлэмнэнэн ас астыллар, сир аьа хомуйаллар о. д. а. айан оонньуулар. Мантан сагалаан оголор идэлэр

тустарынан бастакы оидобуллэри кытта билсэллэр. Улааттахтарына туох улэбит буолалларын ыраланаллар.

Бу улэлэрбитин тумэн 2013с «Туллукчаан- ого сайдар эйгэтэ» диэн иитээччилэргэ аналлаах пособие бэчээттэппипит. 2014с. эмиэ оголорго. тороппуттэргэ анаан «Ый туьулгэтэ» диэн электроннай пособие тахсыбыта. 2019с «Сахалыы иитии саргыланнын.» тороппуттэргэ, уьуйаан улэбиттэригэр аналлаах пособие- кинигэ бэчээттэтэн табааттарбыппыт. Маны табынан биьи бэйэбит айан онорбут сахалыы остуол ооньуурдарбыт республика журналларыгар, хаьыаттарыгар бэчээккэ таргаммыта. Олонхо 10 сылыгар анан тахсыбыт альбом кинигэгэ эмиэ киллэриллибиттэрэ.

Тумук

Биьиги бу «Огону ооньуу нонуо олонхо оьуор тылыгар иитии» проекпыт уон икки сыл устата ого кьиилии кьиьи буола уунэн тахсарыгар бастакы олуктарын ууруутугар улахан комолоох буолла диэн санаага кэллибит. Огого олонхону ойтон судургутук аагарга тоьо багарар уорэтиэххэ соп. Ону ого добоннук ылынар ол эрээри ол курдук тургэнник умнар. Оттон сайдар эйгэни тэрийэн ого информацияны ситимнээхтик ыла сылдьан уорэттэгинэ ол истибитин этигэр-хааныгар инэринэн умнубат. Умнубут да буоллагына хаьан эрэ табыгастаах кэмнэ син-биир ойугэр тийэн кэлэр эбит. Онон бугун биьиги уьуйааммыт ыьтар улэлэрэ огону сизэр-майгы , ой-санаа оттунэн иитиигэ, норуот уус-уран айымньытын олонхону уорэтиигэ соптоох хайысханы тутуьан иьэр диэн бигэ эрэллээхпит. Ол тумугун биьиги оскуолага атаарбыт билигин уорэнээччи буолбут оголорбутугар коробут. Уорэтэр учууталлар этэллэринэн алгыьынан иитиллэн тахсыбыт оголор киэн-холку майгылаах , санаабыттарын толору этэр, дьону кытта симиттибэккэ кэпсэтэр дьогурдаахтарын бэлиэтиллэр. Манна холобурдаан биир тугэннэ тохтуохпун багарабын.Билигин 3 кылаас уорэнээччитэ биьиги уьуйаантан

иитиллэн тахсыбыт Арина Гоголева иккис кылааска уорэнэ сылдьан С. Данилов «Торообут дойдум» хобоонун ойтон аабыы5а олох кыайан уорэппэтэх .Ийэтэ уорэтэ сатаан баран эмиэ кыайбат. Онтон тохтуу туьэн баран ийэтэ иьиттэгинэ кыыба хобоонун оьуохай тиэмпэтинэн ааган уорэтэ олорор усу. Оннук уорэтээт да сотору кэминэн хобоонун ойтон аагар буолбут. Бу тубэлтэ эмиэ биьиги сыралаах улэбит таах хаалбатах эбит диэн тумуккэ агалар.

Захарова Ирина Дмитриевна –«Туллукчаан» ого сайдар киинин этнопедагога. Чурапчы улууьа. Чурапчы нэь.